

„Stare i nowe” problemy badawcze w geografii społeczno-ekonomicznej, Sitek S. (red.), 2018, z. 8, Polskie Towarzystwo Geograficzne Oddział Katowicki, Uniwersytet Śląski Wydział Nauk o Ziemi, Sosnowiec, s. 43–54.

Ewa PAŁKA-LEBEK

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Patryk BRAMBERT

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

WPLYW DOTACJI UNIJNYCH NA DOCHODOWOŚĆ GOSPODARSTW AGROTURYSTYCZNYCH

THE IMPACT OF EU SUBSIDIES ON THE PROFITABILITY OF AGRITOURISM FARMS

Streszczenie: Turystyka, w tym agroturystyka odgrywa dużą rolę w nowych koncepcjach rozwoju obszarów wiejskich. W opracowaniu oceniono wpływ dotacji unijnych na dochodowość gospodarstw agroturystycznych. Zaakcentowano też rolę agroturystyki jako zjawiska stymulującego procesy rewitalizacji obszarów wiejskich. Autorzy skupili się na kwestii głównie ekonomicznych stymulantów rozwoju agroturystyki w południowo-wschodniej Polsce. Oparto się na analizie kilku opinii na ten temat w ramach określonej grupy gospodarstw agroturystycznych. Sądy poznano na podstawie bezpośrednich badań ankietowych wśród 607 gospodarzy, które wykonano w 2016 r. W analizie statystycznej zastosowano test normalności W Shapiro-Wilka oraz współczynnik korelacji rangowej R Spearmana. Zależność dochodowości gospodarstw od pozyskanych środków nie jest jednoznaczna.

Abstract: Tourism, including agritourism has important meaning in new conceptions of rural areas development. The study is the assessment of the impact of European Union subsidies on the profitability of agritourism farms. There is also made a point of the role of agritourism as the phenomenon stimulating revitalization process of rural areas. The authors focused mainly on the economic development stimulants of agritourism in the southeastern Poland. It was built on the analysis of some opinions about these problems of a selected group of agritourist farms. Recognition of the opinions was based on the direct survey of 607 farmers, which was held in 2016. Shapiro and Wilk's test for normality, and Spearman's R test were applied in the statistical analysis. There is ambiguous correlation between profitability of agritourism farms and sourced funds.

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, agroturystyka, rewitalizacja wsi, stymulacja rozwoju

Key words: rural areas, agritourism, village renewal, stimulation of development

Wstęp

Przełom XX i XXI w. to okres znaczących zmian i przekształceń zachodzących na polskiej wsi. Transformacja ustrojowa przyniosła duże zmiany w zakresie funkcjonalności obszarów wiejskich oraz uwypukliła wiele niekorzystnych problemów, które dotknęły wsi i rolnictwa. W efekcie przyczyniły się one do pogorszenia sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych. Niesprzyjająca kondycja ekonomiczna wywarła wpływ na tradycyjne gospodarstwa rolne, w których zaistniała konieczność łączenia dochodu z kilku różnych źródeł.

Potrzeba badań wynika przede wszystkim z istnienia w Polsce rolniczych obszarów opóźnionych w rozwoju (w tym obszarów krytycznych i patologicznych) – (Bański 1999). Dużą szansę dla nich stwarza harmonijne połączenie rolnictwa z turystyką. Dochody z turystyki mogą dorównać, a nawet przekroczyć te, które uzyskuje się z produkcji rolnej. Ponadto turystyka może stymulować rozwój nowych kierunków w produkcji rolnej.

Ważną przesłanką podjęcia tematu jest również przekonanie o potrzebie połączenia wskazań teoretycznych określających potrzebę wykorzystania rozwoju agroturystyki na rolniczych obszarach problemowych z praktycznymi możliwościami wdrażania takich zaleceń przez władze na poziomie lokalnym i regionalnym. Agroturystyka traktowana jest przez autorów jako pewne remedium na występujący na obszarach wiejskich stan kryzysowy. Zatem stanowi jedną z dróg rewitalizacji wiejskich obszarów problemowych.

W polskiej literaturze naukowej pojawiło się dotychczas wiele definicji rewitalizacji. Na potrzeby opracowania przyjęto termin zaczerpnięty z *Ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji*. Zgodnie z nią jest to „skoordynowany, wieloletni proces przemian przestrzennych, ekonomicznych, społecznych i technicznych prowadzony na obszarze zdegradowanym, który jest inicjowany przez jednostki samorządu terytorialnego w celu wyprowadzenia tego obszaru ze stanu kryzysowego, głównie przez nadanie mu nowej funkcji i stworzenie warunków do jego rozwoju, przede wszystkim w oparciu o jego charakterystyczne uwarunkowania endogeniczne”¹.

Za główny cel opracowania przyjęto analizę zjawiska agroturystyki oraz ocenę jej miejsca w kształtowaniu dochodów gospodarstw, które podjęły się świadczenia usług dla turystów w przestrzeni wiejskiej południowo-wschodniej Polski. Wypracowane wyniki badań mogą być pomocne w kształtowaniu polityki gospodarczej regionów oraz wykorzystane jako studium diagnostyczne w doskonaleniu strategii rozwoju turystyki w skali krajowej, regionalnej i lokalnej. Przedmiotem zainteresowania była agroturystyka stanowiąca nurt w geografii turystyki, będąca na styku zainteresowań wielu innych dyscyplin naukowych np. geografii wsi, ekonomii, czy socjologii.

¹ Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. 2015, poz. 1777).

W dążeniu do realizacji podstawowego celu postawiono hipotezę badawczą, która zakłada, iż akcesja Polski do struktur Unii Europejskiej (UE), dzięki uzyskanym dotacjom dla rolników, wpłynęła pozytywnie na osiągnięty dochód w gospodarstwach agroturystycznych.

Badana południowo-wschodnia przestrzeń kraju znajduje się w obrębie 4 województw: lubelskiego, małopolskiego, podkarpackiego i świętokrzyskiego. Zalicza się je do słabo rozwiniętego regionu Polski Wschodniej. Stanowią go obszary problemowe o znaczeniu krajowym, czyli takie które wymagają szczególnej polityki przestrzennej (*Koncepcja Przestrzennego...* 2011). Transformacja ustrojowa w Polsce dotknęła te tereny szczególnie negatywnie. Zatem wszystkie strategie krajowe i regionalne dotyczące tego obszaru zakładają podejmowanie różnych działań aby ograniczyć zapóźnienie rozwojowe.

Obiektami badawczymi były gospodarstwa rolne, które podjęły świadczenie usług agroturystycznych. Źródłem danych były wyniki bezpośrednich badań ankietowych wśród 607 tego typu gospodarstw, które zrealizowano w okresie letnim 2016 r. Przy tym ankieta ukierunkowana była na obiekty agroturystyczne, które: posiadały zarejestrowaną działalność w urzędzie gminy, funkcjonowały na rynku usług turystycznych od kilku lat. Respondentami byli zatem głównie właściciele gospodarstw najbardziej otwarci na współpracę i zaangażowani w działalność agroturystyczną.

Metodyka opracowania

W analizie przeprowadzono weryfikację hipotezy określonej we wstępie. Wzięto arbitralnie pod uwagę informacje lub opinie respondentów na temat trzech zagadnień:

- 1) dostrzegania wpływu przystąpienia Polski do UE na rozwój własnego gospodarstwa agroturystycznego,
- 2) szacunkowej kwoty wsparcia (w zł) z funduszy UE dla gospodarstwa agroturystycznego,
- 3) szacowanego odsetka dochodu gospodarstwa, który pochodzi z agroturystyki.

Statystyczna procedura weryfikacji hipotezy oparta została na dwóch zmiennych ilościowych, czyli danych o wartości dotacji unijnych oraz poziomie dochodu z agroturystyki. Liczba obserwacji to 607 uczestników badania ankietowego. Obliczenia zostały przeprowadzone przy użyciu programu *Statistica 12*.

Na początku niezbędne było zastosowanie testu W Shapiro-Wilka w celu określenia, czy zmienne mają rozkład zbliżony do normalnego. Jest on przydatny ze względu na większą moc w porównaniu z pozostałymi testami, np. Kołmogorowa-Smirnowa (Shapiro i in. 1968). Ponadto algorytm testu uwzględniony w zaimplementowanym programie został oparty na rozszerzeniu J. Roystona (1982), które pozwala na stosowanie go do prób o dużej liczności, nawet do 5 tys. obserwacji.

Do oceny rodzaju i siły powiązania zmiennych wybrano jedną z nieparametrycznych miar monotonicznej zależności statystycznej – współczynnik korelacji rang Spearmana (R Spearmana). Na jego wybór wpłynęły m.in. zawarte w obu pierwotnych szeregach danych obserwacje odstające, jak i powiązane, tj. o takiej samej wartości. Stanowi on statystykę korelacji r Pearsona momentu mieszanego, tzn. jest interpretowalny w terminach wyjaśnianej zmienności, ale wyliczany na podstawie rang, czyli wg skali porządkowej (Spearman 1904; Yule, Kendall 1968). Dzięki temu uporządkowaniu metoda jest w małym stopniu wrażliwa na wartości odstające, które potrafią skrajnie obniżyć wynik współczynnika. Odnośnie wartości wielokrotnych procedura przypisuje każdemu z wystąpień tzw. rangę wiązaną, w postaci średniej arytmetycznej pozycji szeregu rosnącego. Współczynnik R Spearmana i wymagane w pełnych analizach testy jego istotności można stosować przy dowolnym rozkładzie zmiennych.

Pozyskiwanie funduszy na działalność agroturystyczną

Aby rozpocząć działalność agroturystyczną, należy posiadać odpowiedni majątek, na który składają się środki rzeczowe i finansowe w gospodarstwie. Kapitał własny rolnika jest głównym źródłem finansowania różnych przedsięwzięć (Dębniwska, Tkaczuk 1997). Występuje on w dwóch formach: pieniężnej i rzeczowej. W jednostce usługowo-rolniczej wykorzystywany kapitał może pochodzić z różnych źródeł, dlatego dzieli się go na wewnętrzny i zewnętrzny, własny i obcy oraz pierwotny i wtórny (Godlewska 2002). Głównym źródłem kapitału wewnętrznego jest zamiana dóbr rzeczowych na finansowe. Należą do niego m.in. zyski z obrotu gotówkowego. Na kapitał własny składają się środki finansowe z dochodów, wkładów rzeczowych oraz udziałów, a do obcego zalicza się wszelkie kredyty i pożyczki, które należy zwrócić z odsetkami w określonym terminie (Młynarczyk 2002).

Kapitał obcy może pomóc rolnikom w rozpoczęciu działalności agroturystycznej, ale duży problem stanowi możliwość jego pozyskiwania. W latach 90. XX w. ok. 80% właścicieli gospodarstw nigdy nie korzystało z kredytów na cele agroturystyczne (Sikora 1998). Wśród głównych przyczyn rolnicy wymieniali m.in. słabą orientację w kredytach preferencyjnych dla rolnictwa, zbyt wysokie oprocentowanie i odrzucanie wniosków z powodu braku wymaganych dokumentów. Za główne powody niekorzystania z kredytów wskazywano krótki okres spłaty i wymaganie zabezpieczenia (Dębniwska, Tkaczuk 1997).

Do kapitałów stabilizujących działalność gospodarstw B. Bury (2002) zaliczył:

- nisko oprocentowane pożyczki udzielane przez banki spółdzielcze lub fundacje rozwoju agroturystyki powoływane przez samorządy lokalne,
- budżety samorządów gminnych, powiatowych i wojewódzkich,
- środki pomocowe UE.

W momencie wstąpienia Polski do UE znacznie zwiększyły się możliwości otrzymania wsparcia finansowego przez polską wieś, również przez agroturystykę (Rudnicki 2008). W kraju korzystano z trzech rodzajów funduszy:

- przedakcesyjnych, np. Phare, SAPARD, Leader,
- wspólnotowych, np. INTERREG, URBAN, EQUAL,
- strukturalnych, np. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej, Europejski Fundusz Społeczny, Fundusz Spójności.

Dofinansowania ze środków unijnych dla agroturystyki przekazywane są na realizację inwestycji w pojedynczych gospodarstwach oraz w gminach agroturystycznych (Wierzbicka 2003). Na poziomie gospodarstwa koordynatorem tej pomocy są wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego oraz Polska Federacja Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne”, która wprowadziła system kategoryzacji bazy agroturystycznej. Od 2004 r. baza ta jest obligatoryjna dla gospodarstw, które chcą uzyskać pomoc z UE (Woźniak 2002).

Ważnym krokiem, który zapoczątkował poprawę sytuacji w kredytowaniu agroturystyki, było *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 stycznia 2009 r. w sprawie realizacji niektórych zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa*² (ARiMR). Wyjaśniało ono zasady przyznawania kredytów rolnikom. Niektóre banki udzielały kredytów preferencyjnych z dopłatami ARiMR. Odbywało się to na zasadzie podpisania trójstronnej umowy: bank – ARiMR – ośrodek doradztwa rolniczego. Kredyt można było przeznaczyć na adaptację i remont budynków mieszkalnych i gospodarskich pod warunkiem świadczenia w nich usług turystycznych. Mógł być też zaciągnięty na: modernizację budynków mieszkalnych (np. instalacje: wodna, gazowa); urządzenie pól namiotowych; spłatę już zaciągniętych pożyczek (Raszka, Sikora 1998).

Oprócz kredytów o niskim oprocentowaniu właściciele gospodarstw agroturystycznych mogą korzystać z kredytów komercyjnych na zasadach ogólnych. Jednak banki nie są w dużym stopniu zainteresowane udzielaniem tego typu pomocy. Wsparcie ekonomiczne agroturystyki w polskim systemie bankowym wymaga więc zmian organizacyjnych. Powinny one doprowadzić do wzrostu roli banków w obsłudze gospodarki turystycznej.

Wyniki badań

Zrealizowane badania ankietowe objęły zbiorowość 607 gospodarstw agroturystycznych zlokalizowanych w 276 miejscowościach, występujących łącznie w 110 gminach. Najczęściej wskazywane miejscowości (średnio po ok. 3% respondentów)

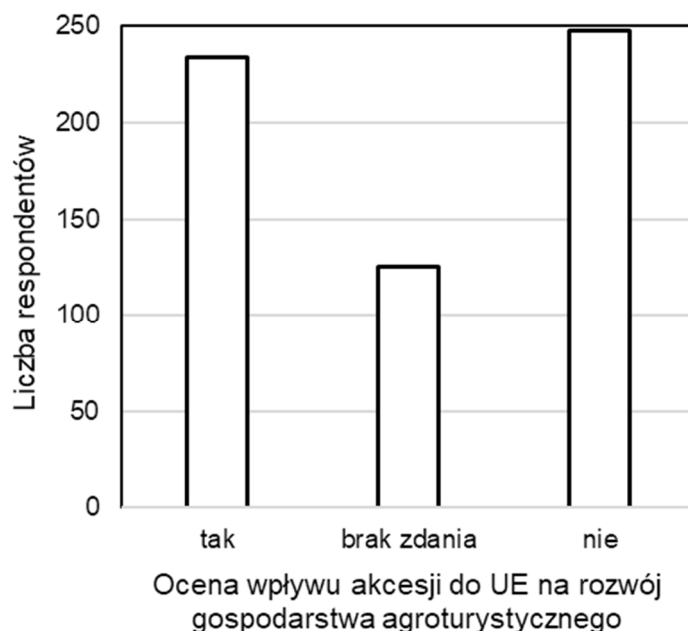
² *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 stycznia 2009 r. w sprawie realizacji niektórych zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa* (Dz. U. Nr 22, poz. 121).

to: Polańczyk, Wola Uhruska i Susiec, zaś gminy – Solina, Tuchów, Andrychów, Dębno, Iwkowa (średnio po ok. 3%). Najliczniej reprezentowane były z kolei powiaty: kielecki (17%), włodawski i tarnowski (po 7%), brzeski (6%). Na poziomie regionalnym właściciele gospodarstw pochodzili z województw: świętokrzyskiego (30%), lubelskiego (27%), podkarpackiego (24%) i małopolskiego (20%).

Przeciętny wiek ankietowanych wyniósł 48 lat, z przedziału od 20 do 79 lat. Przeważały kobiety, stanowiące 58% grupy. Biorąc pod uwagę poziom wykształcenia stwierdzono, że ponad połowa badanych miała średnie wykształcenie (54%), wyższe – 23%, zawodowe – 19%.

Analizowane gospodarstwa cechowały się arealem od 0,5 do 400 ha (średnio 9,4 ha), z czego 50% (jedna druga środkowych obserwacji między pierwszym a trzecim kwartylem) z nich liczyło od 0,5 do 8,6 ha. Warto dodać, iż zdecydowana większość właścicieli nie planuje zwiększenia powierzchni (81%). Połowa badanych jednostek świadczy usługi dla turystów od 11–17 lat, oferując od 8 do 16 miejsc noclegowych (średnio 13 miejsc), które znajdują się najczęściej w przedziale od 2 do 5 pokoi.

Oceniając wpływ akcesji do UE na rozwój gospodarstwa agroturystycznego, aż 41% respondentów stwierdziło, że przystąpienie Polski do wspólnoty nie odegrało roli w rozwoju prowadzonej działalności (ryc. 1). Podobny odsetek – 39% – był jednak przeciwnego zdania, natomiast jedna piąta pytanym nie wyraziła jednoznacznej opinii w tej kwestii. Z drugiej strony większość z nich, tj. 58% otrzymało dotychczas wsparcie w finansowe z funduszy strukturalnych, przy 42% ankietowanych, którzy z tej możliwości nie skorzystali.

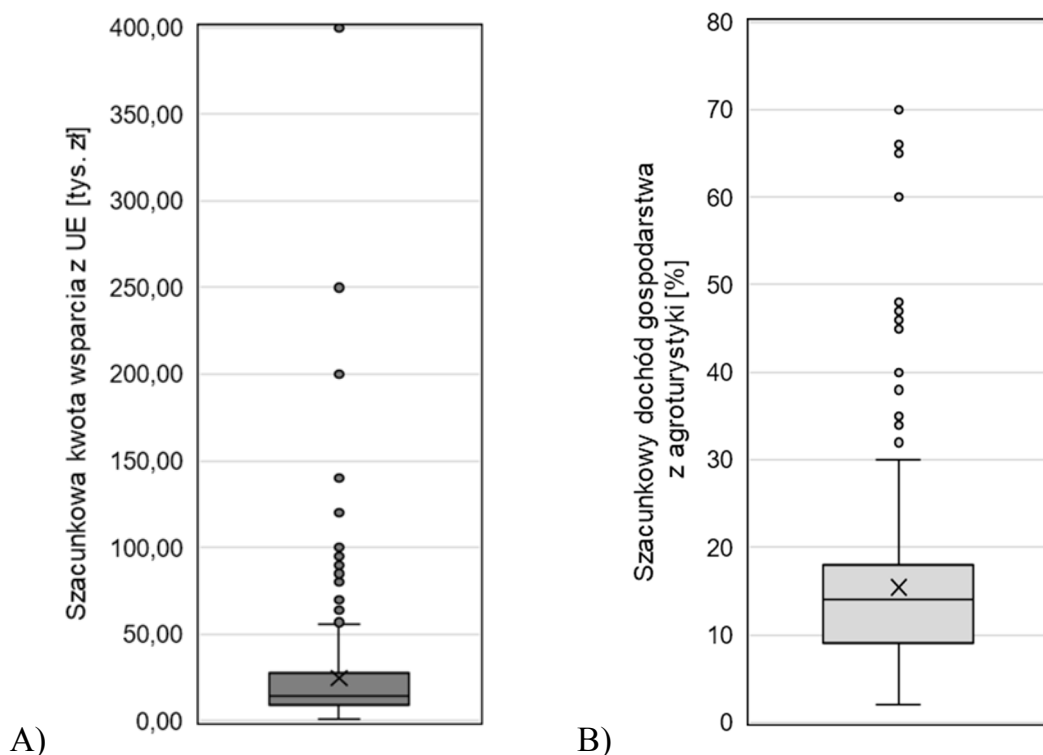
Ryc. 1. Ocena wpływu akcesji Polski do UE na rozwój gospodarstw agroturystycznych w świetle opinii respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Wspomniane wcześniej 60% gospodarstw z przyznanymi środkami na rozwój określiła kwotę finansowania od 800 zł (minimum) do 400 tys. zł (maksimum) – (ryc. 2A). Połowa, a więc trzon wyróżnionej grupy oszacowała, że otrzymała od 9 tys. zł do 28 tys. zł. Najczęściej podawano kwoty: 10 tys. zł (5% gospodarstw), 12 tys. zł (4%) i 15 tys. zł (3%). Mediana kwot wyniosła 14,5 tys. zł, przy średniej arytmetycznej ok. 24,8 tys. zł. Świadczy to o dużym zróżnicowaniu wysokości wsparcia unijnego, jak i możliwościach rozwoju prowadzonej aktywności.

W tym kontekście niezmiernie ważne było określenie, jaką część dochodu gospodarstwa wygenerowała działalność agroturystyczna. Szacowano go w zakresie 2% do 70%, w tym dla 50% jednostek były to wartości rzędu od 9% do 18%, przy medianie równej 14% dochodu (ryc. 2B). Dla zdecydowanej większości badanych gospodarstw agroturystyka nie stanowi zatem głównego źródła utrzymania.

Jak już wspomniano, dwie ostatnie opisane zmienne ilościowe – wielkości wsparcia unijnego i dochodu z agroturystyki – posłużyły do sprawdzenia hipotezy badawczej. Założono w niej, że akcesja Polski do struktur UE, dzięki uzyskanym dotacjom dla rolników, wpłynęła dodatnio na dochód osiągnięty z agroturystyki.

Ryc. 2A, B. Rozkłady szacowanych przez właścicieli gospodarstw agroturystycznych wartości wsparcia finansowego otrzymanego z funduszy UE (A) oraz odsetka dochodu gospodarstwa z agroturystyki (B)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

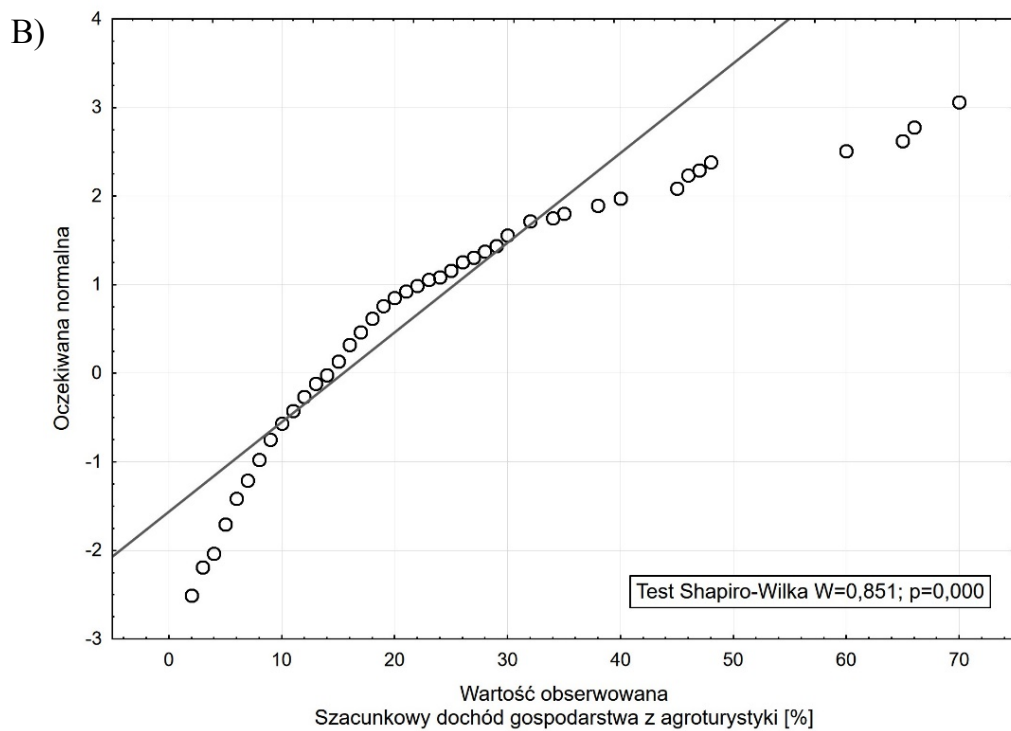
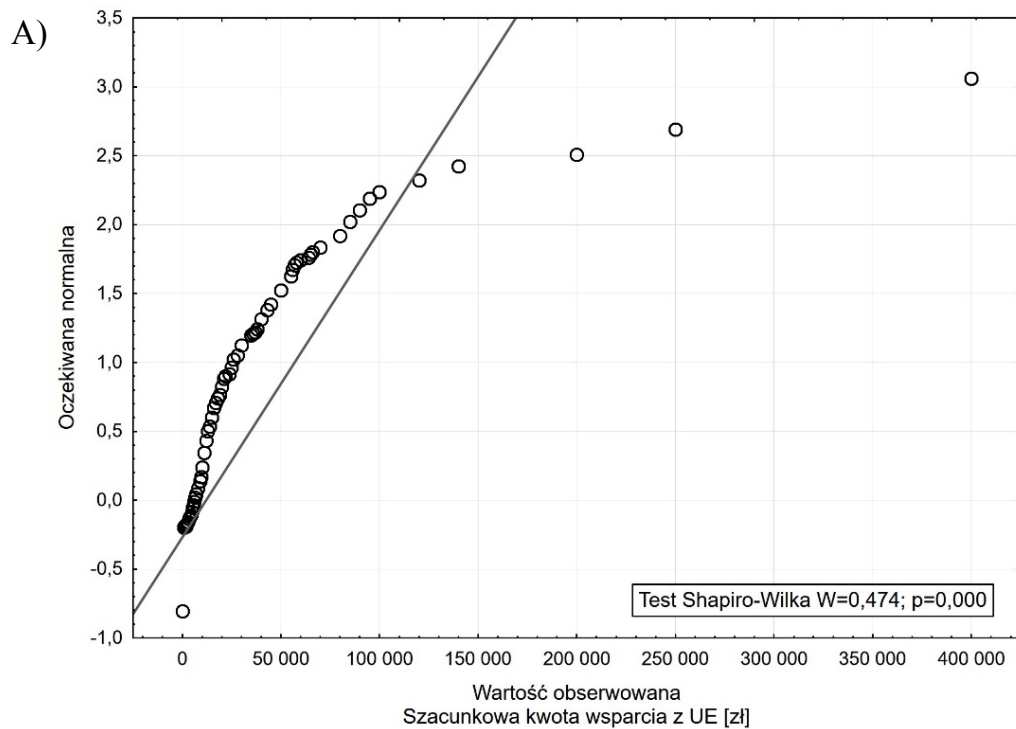
Przeprowadzony test normalności rozkładu W Shapiro-Wilka wskazał istotne, względem przyjętego (typowego) poziomu prawdopodobieństwa ($p=0,05$), wyniki statystyki W ($p<0,05$) dla obydwu zmiennych. Wartość testu W dla wsparcia finansowego wyniosła 0,47 (ryc. 3A), a dla odsetka dochodu gospodarstwa z agroturystyki 0,85 (ryc. 3B), przy otrzymanej z danych zbieżnej wartości $p=0,00$. Należało więc odrzucić hipotezę zerową (H_0) o normalności rozkładów, na rzecz hipotezy alternatywnej (H_1), stwierdzając rozkłady różne od normalnego.

Ze względu na szeregi ilościowe, występowanie w nich wartości powiązanych i odstających, a także brak rozkładu normalnego, do oceny badanej współzależności obliczono współczynnik R Spearmana. Jest on szczególnie użyteczny w analizie danych niskiej jakości. Określono zatem, że występuje powiązanie pomiędzy deklarowaną kwotą wsparcia otrzymanego z funduszy UE i przybliżonym procentem dochodu uzyskanym z usług agroturystycznych. Jest to korelacja o kierunku dodatnim (wzrost wartości jednej zmiennej definiuje wzrost drugiej), jednakże o słabej sile, ponieważ współczynnik korelacji rang R Spearmana wyniósł 0,33.

Sprawdzenie istotności statystycznej związku odbywa się w algorytmie za pomocą testu t. Hipoteza zerowa (H_0) oznacza założenie, że zależność cech jest nieistotna, zaś alternatywna (H_1) – istotną zależność. Zastosowano przy tym typową wartość graniczną poziomu istotności ($p=0,05$). Ostatecznie w tym przypadku zweryfikowano, iż między rozpatrywanymi zmiennymi istnieje istotna zależność: dla obliczonej statystyki t (8,5) poziom istotności ($p=0,00$) był mniejszy od istotności typowej, dlatego należało przyjąć H_1 a odrzucić H_0 . Jest to wyraźne potwierdzenie wiarygodności zadanej korelacji.

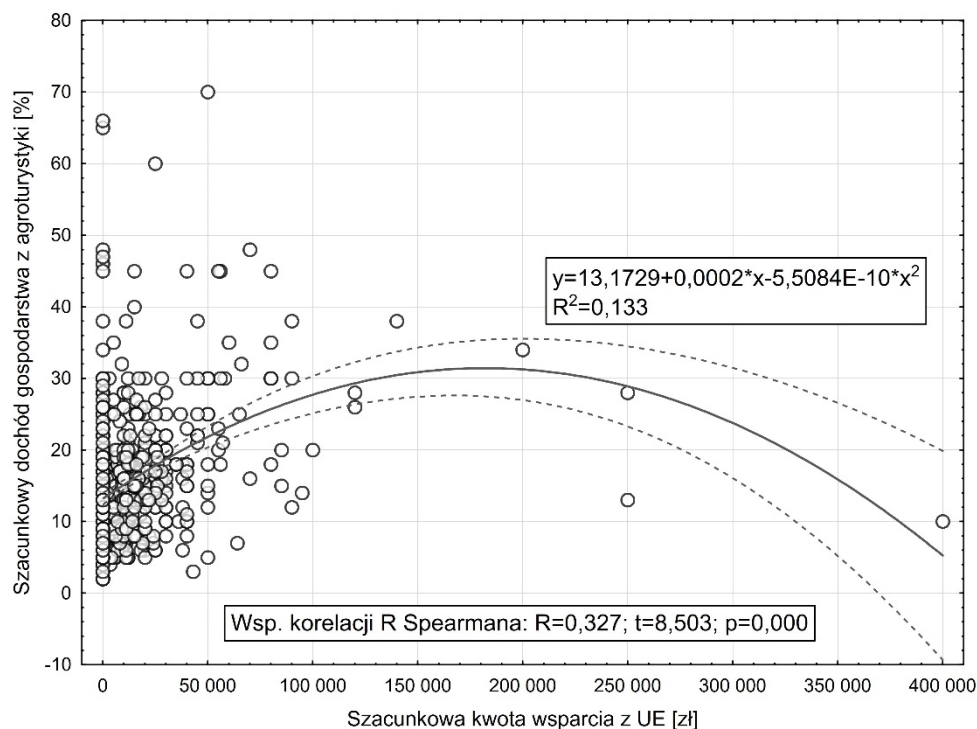
Zgodnie z powyższym analiza wykazała słabą zależność poziomu wsparcia finansowego z UE oraz poziomu dochodu gospodarstwa z agroturystyki na obszarach wiejskich w Polsce południowo-wschodniej. Związek ten zwizualizowany został na dwuwymiarowym wykresie rozrzutu, opisanym za pomocą funkcji wielomianowej z 95% poziomem ufności (ryc. 4). Równanie linii regresji, szacowanej metodą najmniejszych kwadratów³, przyjęło postać: $y=13,1729+0,0002*x-5,5084E-10*x^2$. Użyta linia trendu jest adekwatna z racji oscylacji danych z tak dużego zbioru. Pod względem liczby fluktuacji jest to wielomianowa linia trendu 2 stopnia, z jednym wzniesieniem. Z kolei wartość R^2 na wykresie – wynosząca 0,13 – określa niezadowalające dopasowanie linii trendu do serii danych.

³ Szacowanie linii regresji metodą najmniejszych kwadratów oznacza, że parametry określane są w ten sposób, by suma kwadratów odchyłeń punktów pomiarowych od tej linii była minimalna.

Ryc. 3A, B. Szacowane przez właścicieli gospodarstw agroturystycznych wartości wsparcia finansowego otrzymanego z funduszy UE (A) oraz odsetka dochodu gospodarstwa z agroturystyki (B) – wykresy normalności rozkładu

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Ryc. 4. Zależność między poziomem wsparcia finansowego z UE a poziomem dochodu gospodarstwa z agroturystyki na obszarach wiejskich południowo-wschodniej Polski

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Na koniec warto podkreślić, iż parametryczny współczynnik korelacji liniowej Pearsona ($r=0,26$) dla tych samych zmiennych miał niższą wartość od R Spearmana (0,33). Przy tak licznej próbie wyraźnie zaznaczyła się akcentowana już ważna zaleta rangowania, gdyż takie potraktowanie wyników badań podwyższyło ocenę współzależności poprzez ograniczenie zmienności losowej i odporność na wpływ obserwacji odstających. W wyniku tego w większym stopniu zostały odzwierciedlone rzeczywiste własności rozważanego zjawiska.

Podsumowanie

Przestrzeń agroturystyczna Polski południowo-wschodniej kształtowana jest pod wpływem zespołu czynników i wartości terenów wiejskich. Staje się ona w okresie przemian coraz istotniejszym elementem przestrzeni gospodarczej Polski, głównie pod względem wielofunkcyjności.

Bardzo podobny udział rolników, którzy dwubiegunowo ocenili wpływ przystąpienia Polski do wspólnoty europejskiej w kontekście rozwoju posiadanych gospodarstw świadczy, iż społeczność wiejska nie potrafi jednoznacznie osądzić pozytywnych efektów akcesji.

Wyniki analizy potwierdziły i uwiarygodniły postawioną hipotezę badawczą. Pozyskiwane wsparcie finansowe w postaci dotacji unijnych wywarło dodatni, ale niezbyt silny, wpływ na kondycję ekonomiczną gospodarstw agroturystycznych, dzięki zwiększonej ich dochodowości. Należy dodać, że w celu wnikliwego zweryfikowania tezy wskazane byłoby również przeprowadzenie badań porównawczych w innych regionach kraju.

Osiągane korzyści ekonomiczne w rozpatrywanych gospodarstwach rolnych w sposób pośredni wpływają na rozwiązywanie problemów na wiejskich terenach zdegradowanych. Wyprowadzane ze stanu kryzysowego obszary zyskują nową funkcję, rozwijaną w oparciu o ich wewnętrzny potencjał. Realizacja celu opracowania pozwala stwierdzić, że agroturystyka może być postrzegana jako jeden ze sposobów realizacji działań rewitalizacji obszarów wiejskich.

Literatura

- Bański J., 1999, *Obszary problemowe w rolnictwie Polski*, Prace Geograficzne IGiPZ PAN, 172, Warszawa.
- Bury B. (red.), 2002, *Agroturystyka a problemy społeczne zatrudnienia*, TWRP „Wszelchnica Konecka”, Końskie.
- Dębniwska M., Tkaczuk M., 1997, *Agroturystyka – koszty, ceny, efekty*, Poltext, Warszawa.
- Godlewska H., 2002, *Polskie rolnictwo wobec integracji z UE*, [w:] Sobków C., Zarębski M. (red.), *Obszary wiejskie w Polsce a integracja z Unią Europejską*, Wyd. A. Marszałek, Toruń.
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, 2011, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Młynarczyk K. (red.), 2002, *Agroturystyka*, Wyd. UWM, Olsztyn.
- Raszka B., Sikora J. (red.), 1998, *Agroturystyka inaczej*, Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Royston J.P., 1982, *An extension of Shapiro and Wilk's W Test for normality to large samples*, Journal of the Royal Statistical Society. Series C (Applied Statistics), 31, 2, s. 115–124.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 stycznia 2009 r. w sprawie realizacji niektórych zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa* (Dz. U. Nr 22, poz. 121).
- Rudnicki R. (red.), 2008, *Przedakcesyjny Program Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich SAPARD. Studium przestrzenne*, Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Shapiro S.S., Wilk M.B., Chen H.J., 1968, *A comparative study of various tests for normality*, Journal of the American Statistical Association, 63, s. 1343–1372. Dostępne na: <http://amstat.tandfonline.com> [20.10.2017].
- Sikora J., 1998, *Możliwość rozwoju wsi i gminy poprzez agroturystykę*, [w:] Raszka B., Sikora J. (red.), *Agroturystyka inaczej*, Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Spearman C., 1904, *The proof and measurement of association between two things*, American Journal of Psychology, 15, 1, s. 72–101. Dostępne na: <http://webpace.ship.edu> [20.10.2017].
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji* (Dz. U. 2015, poz 1777).

- Wierzbicka I., 2003, *Rola samorządu województwa świętokrzyskiego w kreowaniu przedsiębiorczości turystycznej*, [w:] Nowak E. (red.), *Regionalne oraz lokalne czynniki i bariery rozwoju turystyki*, Wszechnica Świętokrzyska, Kielce.
- Woźniak M., 2002, *Agroturystyka w procesie integracji polskiej wsi z Unią Europejską*, *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 4, 6, s. 195–198.
- Yule G.U., Kendall M.G., 1966, *Wstęp do teorii statystyki*, PWN, Warszawa.